

Vanhan- aikainen joriini

– daaliat puutarha- muodin huipulla

Viri Teppo-Pärnä

Harrastuksen taustaa – uusia ihanuuksia ja aitoja vanhuksia

Daalia-asia on nyt ilmassa, daaliat koukuttavat, aivan kuten pelargoniat vähän aikaa sitten! Nehän eivät ole vielä nousseet maasta puutarhan komistuksiksi, mutta aiheeseen törmää puutarhalehdissä, nettisivuilla ja kirjakaupassa! Ruotsissa on jo oikein daaliaseurakin. Mistä tämä muotiaalto ja -ilmiö? Onko syynä tuon kopeankorkean, harmillisen hankalan ja ihanan innostavan kaunottaren vaatavuus? Onko elämä nyt muuten niin helppoa, että ympäri vuoden silmällä pidettävä, kronkeli daalia on kutkuttava haaste, oikea puutarhurin testi? Daalia antaa hoitajalleen hellyttävän tarpeellisuuden tunteen?

Daaliaharrastuksessa on monta tasoa. Kaupalliset puutarhat ovat täksikin kesäksi tuoneet maahan uusia ihmeitä. Juurakoista on luvassa poikkeavia kukintomuotoja, uskomattomia väriyhdistelmiä ja hämmästyttäviä terälehtien kierteitä. Jollekin harrastajalle uusi daalialajike on kuin kevätvaate, joka on pakko saada. Täysi vastakohta uutuuksien metsästäjälle on Rakennusperinteen Ystävien perinnekasvien asiantuntija, vanhoihin huonekasveihin ja perennakantoihin perehtynyt Pasi Hurten. Hän etsii mahdollisimman alkukantaisia lajeja!

Pasi Hurtenin matkassa on helppo tutustua daalia-ankasvatukseen. Emme toki painu alkukoti Meksikoon asti emmekä jalostuksen historiaan. Hyppäämme Suomen 1800-lukuun – ainakin silloin daalioita on täällä varmasti ollut. Emännän tietokirja vuodelta 1949 kertoo: ”Aikaisemmin ovat olleet varsinkin pallo- ja pomponlajikkeet suosittuja. Nykyään ovat kaktusdaaliat ’muodissa.’”

Daalioiden maailmassa törmää sanavyöhyteen. 1800-luvun rouvat puhuivat georgiinista, ja daalian suomenkielinen kutsumanimi on ’syyshehku’. Virallinen nimi

Dahlia variabilis viittaa Turun Akatemian apulaiseen Anders Dahlisiin. Tässä jutussa käsiteltävät daaliat ovat nykynimeltään koristedaalioita. Mutta kysypä tämän loppukesän koristuksen nimeä mummulta tai isotädiltä, niin kuulet georgiinista muokatun nimen ’joriini’! Pasi kerää juuri näitä muistojen kukkia, vanhan ajan joriineita. Hän eläytyy kunkin joriinin taustahistoriaan: kukkivasta joriinista tietää, että sitä on ollut hoitamassa kauas ulottuva puutarhanystävien ketju. Joriiniahan ei löydä autiotalon pihasta, kuten tavallisia perennoja, koska juurakko pitää nostaa talveksi maasta.

Tyypejä ja tarinoita

Pasi Hurtenin puutarha Paraisilla on oikea joriinien tarinakirja. Työläs, mutta antoisa harrastus alkoi 15 vuotta sitten, ja tärkeän kipinän antoi televisio-ohjelma perniöläisestä papasta. Papalla oli joriineita kokonainen pikkupelto, ja juurakat talvetettiin aivan niitä varten pyhitetyssä vanhassa tupasessa. Erästä lajiketta katsoessaan Pasi muistaa sukulaistätitään ja hänen mökkiään kukkulan kupeessa: haravoitua hiekkakäytävää reunustivat komeat pitkät daaliapenkit. ”Turun toriksi” nimettyä lajiketta vaalitaan Kupittaaan siirtolapuutarhassa, ja sieltä Pasi on oman kantansakin saanut. Vanhojen joriinien harrastajan ei tarvitse tyytyä muutamaan sorttiin: Paraisten paratiisissa lajikkeita on 25!

Tyypillisen vanhan ajan joriinin mykerö on rehevä, joskus jopa pallomainen, ja sen väri violettiin vivahtavan tummanpunainen, veipä sen historia sitten itään tai länteen. ”Turun tori” on väriltään poikkeuksellisesti vaaleanpunertava. Vaikka eri lajikkeilla olisi sama väritys, kukinnon muut ominaisuudet poikkeavat toisistaan. Idässä kukinto tuntuu olevan kerrotumpi kuin lännessä. Lajikkeet voivat kuulemma olla jopa kyläkohtaisia. Ennen vanhaan ei joriinimaalla nähnyt väri-

ja muotokirjoa, vaan yleensä yhden talon joriinit olivat samaa lajiketta.

Korkea hontelo varsi on vanhojen lajikkeiden yhteinen piirre. Nämä perinnelajikkeet ovat nykykatsomusten mukaan vaikeita: sade niittää hauraat kaunokaiset helposti, joten jopa parin metrin mittaisiksi venyvät varret täytyy tukea jo ennen kukintaa. Uudet lajikkeet ovat lyhempiä ja jäməkämpää.

Kun kerroin tutuilleni, että haastattelen daaliaharrastajaa, heidän mieleensä nousivat vanhat kukkamuistot. Iisalmen-ystäväni kodin joriinit pystyi jäljittämään ainakin 1930-luvulle. Ne olivat juuri niitä vanhan ajan tummanpunaisia, kuten joka talossa siellä päin. Kuulemma paikkakunnan puutarhakoulu on voinut vaikuttaa joriiniharrastuksen leviämiseen tälle seudulle. Kermainen, hennosti punastuva taas on karjalainen joriini, josta kuulin seuraavan tarinan. Kohdalon käänteiden joriinin on päästävä mukaan Pasiin kokoelmaan!

Talvisodan aikana karjalaisesta talosta oli jouduttu lähtemään kiireellä: kellariin jäivät niin mehupullot kuin joriininjuuret. Perheen alaikäinen poika oli kielloista huolimatta palannut sotatoimialueelle hakemaan nuo kellarin aarteet. Perhe asutettiin hämäläiseen taloon, ja juurakot istutettiin sinne. Väli rauhan jälkeen karjalaiset palasivat kotopaikkaansa, mutta pian oli edessä uusi lähtö ja uusi asutuspaikkakunta. Ystävälli-

seen hämäläiseen isäntäperheeseen oli pidetty kuitenkin yhteyttä. Kun elämä Suomessa oli jo asettunut uomiinsa, elivät muistotkin löysivät kotiin: eräänä päivänä, vuosien kuluttua sodasta, uuden kotioiven takana Vantaalla olivat Hämeen ystävät ja siellä elossa pidetyt karjalaisjuurakot.

Mistä niitä saa?

Miten voi saada käsiinsä vanhoja joriineita? Pasi Hurtenin yksinkertainen ohje: kesäretkillä voi silmäillä kylätien varren pihoja ja vanhan kiintoisan lajikkeen nähdessään pyytää ystävällisesti jakopalaa. Sen saaminen voi vähän kestää, sillä juurakoita jaetaan keväällä – mutta yleensä vain joka toinen vuosi. Vanhoja joriinikantoja sopii etsiä paremminkin maaseudulta kuin kaupunkihuviloiden puutarhoista: sota-aika taannutti harrastusta, mutta rauhallisemmalla maaseudulla esimerkiksi talvettaminen kuitenkin sujui.

Harrastajien verkostossa harrastetaan vaihtotarjontaa. Suomessa on kuitenkin vain muutamia huippuharrastajia, jotka ovat erikoistuneet pelkästään vanhojen daalioiden keräämiseen. Yritin auttaa osaltani Pasiä ja vihjaisin hänelle parista perinnelajeihin keskittyneestä laitoksesta ja yhdistyksestä. Pasi vastasi, että juuri ne ovatkin äskettäin ottaneet häneen yhteyttä saadakseen täydennystä kokoelmiinsa...

Vasemmalla lajike "Turun tori", jota myytiin 1950–1960-luvuilla Turun torilla leikkokukkana parsan oksien kera. Oikealla ja takana on "Maijan daaliaa" Hartolasta. Lajike on mahdollisesti siemenkylvöstä syntynyt risteytymä, koriste/pompondaalia, jota on kasvanut runsaasti Hartolan Töllinmäellä ja sen lähiympäristössä.

Kun harrastaja saa juurakon jakopalan, hänen kannattaa kysyä lahjoittajalta: Miten olet hoitanut tätä? Juurakolla on kuulemma yhden vuoden kantava muisti. Lahjaa voi siis hoitaa vuoden verran saadun ohjeen mukaan ja jatkaa sitten omalla, hyväksi havaitulla tavalla. Eikä pidä unohtaa merkitä ylös kasvin kutsumainiä ja taustatietoja.

Tuumakin voi osaltaan auttaa vanhojen joriineiden säilymisessä. Jos tiedätte paikan, missä on vanhoja lajikkeita, ja ennen kaikkea, jos tiedätte paikan, missä vielä kukkii vanhoja lajikkeita, mutta hoitoa ei enää pystytty järjestämään, ottakaa yhteyttä (rpy@tuuma.net) - mieluiten valokuvien kera, niin välitämme tiedot Pasi Hurtenille. Pelastettava joriini voi olla myös lähellä. ”Menkää mummolaan ihailemaan pihan kukkapenkkiä ja kuulemaan sen tarinaa, kun mummu vielä elää!”

Mitä tehdä, kun saa joriininjuuren?

Jos uusi joriininystävä saa keväällä juurakon tai juurenpalan, se laitetaan Etelä-Suomessa suoraan maahan jopa jo vapun tienoilla, mieluiten pilvipoudalla. Pohjoisempana juurakot joudutaan esikasvattamaan. Juurakolle tehdään sopivankokoinen sija lähelle pintaa: juurakon päälle tulee vain 1–2 cm multaa. Tarvittaessa lämmöneristykseksi voi laittaa ämpäriin. Keväthalla voi viedä ensimmäiset varret, mutta uudet varret kehittyvät tuota pikaa. Hallan aiheuttama pikkutuho voi loppujen lopuksi lisätä varsien määrää!

Jos kasvupaikoissa on valinnanvaraa, kannattaa suosia hiekkapitoista maata tai hengittävää multaa. Mit-

kään daaliat eivät siedä seisovaa vettä, esimerkiksi märkää tasaista savipeltoa. Jos maa on savipitoista, siihen pitää lisätä kasvuturvetta ja hiekkaa.

Istutuskuoppaan heitetään ainakin yksi kourallinen kanankakkaa ja mielellään myös kypsyyntä kompostia. Kalkistakin kasvi pitää. Jos uudet kasvupaikat kalkitaan, seuraavan kerran kalkkia annostellaan 4–5 vuoden kuluttua. Kalkin voi korvata puutuhkalla, siinä hän on lisäarvona vielä kaliumiakin. Pasiin käyttämä tuhkamäärä on ison puutarhan mukainen: ämpärillinen 15-tä neliometriä kohti.

Daaliat ovat oikeita ravinnesyöppöjä. Kun nuput ovat kehittyneet, voi nestemäisen lannoituksen antaminen alkaa. Neste laimennetaan ohjeen mukaisesti. Jos alusta on kunnolla lannoitettu, 3–5 lannoituskastelukertaa riittää. Ilman lannoittamista juurakosta kehittyy vain pari kukkavartta. Vettä kasvi tarvitsee runsaasti. Kuivina kesinä sitä täytyy kastella koko kasvukauden ajan. Parasta on sadevesi, mutta kyllä ulkona lämminnyn vesijohtovesikin kelpaa. Jääkylmä vesi on kasville sokki!

Vanhan ajan joriini kasvaa yli metrin mittaiseksi. Se kannattaa sitoa, kun varsi on noin 70 cm korkea. Alkukausi juhannukseen asti on juromista, sitten tulee kasvupyrähdys. ”Kun päivät lyhenevät, joriini alkaa tehdä nuppuja”, sanoo Pasi omiin havaintoihinsa perustuen. Kukkiminen alkaa suunnilleen heinäkuun puolenvälin jälkeen. Paras kukinta on elokuun alussa. Kukinnan saa pysymään pitkäkestoisena ja näyttävänä, kun muistaa poistaa kuihtuneet kukinnot ja kastella sekä lannoittaa kasveja sopivasti.

Joriinilajike ”Brunäs” on peräisin naapurin rouvalta Paraisten Bratnäsistä. Perimätiedon mukaan juurakot on tuotu naapurisaaresta, rouvan äidin sisikolta. Kaikki Paraisten Lemlahdessa kasvavat tummat joriinit ovat tätä kyseistä kantaa. ”Brunäsiä” löytyy myös satunnaisesti ympäri Etelä-Suomea eri kerrannaismuotoina.

Daalioiden kevätistutusta. Daalioiden jako tapahtuu terävällä puukolla keskeltä "kruunua". Daaliat on hyvä ryhmitellä valmiiksi värien ja korkeuden mukaan ennen istutusta. Se helpottaa työtä, varsinkin jos juurakoita on paljon.

Syksyn tullen

Daaliat eivät siedä lainkaan hallaa. Elo-syyskuussa kukinta voi siis loppua, mutta isojen vesistöjen ääressä kasvit kestävät muuta maata kauemmin. Pieni vihje: jos kasvupaikka on esimerkiksi omenapuun alla, syys-halla pysyy loitommalla. Hallaharso auttaa hieman. Harson oikea viritys on kuitenkin konstikasta, sillä se pitää pystyttää teltaksi, joka ei kosketa kasvia.

Kukinta lakkaa hallan tuloon. Parin viikon kuluttua siitä varret katkaistaan ja juurakko kaivetaan ylös ja viedään kellarin tai muuhun suojaan. Perinteisetkin lajikkeet voi sijoittaa moderneihin muovilaatikoihin. Muovilaatikat ovat kevyet kantaa – multaiset juurakot painavat – ja helppo pestä. Isoihin laatikoihin mahtuu pari juurakkoa. Juurakot eivät saa koskettaa toisiaan, etteivät ne mätäne. Vanhat lajikkeet ovat tässäkin suhteessa uusia kestävämpiä.

Säilytyspaikan pitää täyttää monia ehtoja. Tärkeintä on tietysti vähintään parin asteen lämpö. Liian kostea tila ei saa olla, muttei toisaalta liian kuivakaan. Ilman pitäisi kiertyä sopivasti. Kellarin kosteutta ja lämpötilaa pitää siis tarkkailla, mutta lisäksi juurakoita pitää tutkia: katsoa onko niissä hometta tai onko multapaakussa matoja. Tärkeää on kokeilla, ovatko juurakot sopivan kostean tuntuisia. Kuivia juurakoita voi kastella. Jos vettä ei ole käsillä, juurakoiden päälle voi heitellä vaikkapa suojalunta.

Säilytyspaikka – sopivan viileä, sopivan kostea, sopivan ilmava – on se tekijä, mikä erityisesti saa Tuuman tarttumaan joriiniasiaan. Jos ei ole oikeanlaista

juurakkokätköä talveksi, ei ole myöskään kukkivaa joriinia. Tässä taas yksi syy vaalia vanhaan taloon kuuluvia välitiloja.

Kevätpuuha juurakon jakoineen – pelottavan vaikeaa?

Oikeaoppisesti säilöön pannussa juurakossa on 5–10 cm korkeat varrentyngät – Pasi kutsuu tynkärühmää kruunuksi – ja mukuloiden multainen ryväs. Jokaisen lajikkeen mukula on kuulemma omanlaisensa. Jos mukula on noin jalkapallon kokoinen, se on sopiva jaettavaksi. Tämä tehdään keväällä. Juurakko jaetaan kruunusta käsin 2–4 osaan. Työkaluna on jotain jykävää: puukko, tukeva leipäveitsi, jopa kirves.

Suuressa osassa Suomea juurakot joutuu esikasvatamaan, esimerkiksi siellä Iisalmessa, joriinin äärialueella. Sieltä on vielä yksi kodikkaan maalainen joriinimuisto. Juurakot talvetettiin navetassa. Keväällä ne istutettiin vanhoihin kattiloihin ja sijoitettiin kasvamaan navetan aurinkoisille ikkunoille. Esikasvatuksen jakolinja kulkee Porista Tampereen kautta Kouvolaan. Eteläisessä sijainnissa on etunsa, sillä versoista tulee tanakampia, jos juurakot saa laittaa suoraan maahan.

Jakamisella on vaikutuksensa: sen jälkeen varret ovat vähälukuisemmat ja lyhemmät kuin muuten, mutta vastapainoksi varret ovat paksuja ja kukinta komeaa. Niinä vuosina, kun veistä ei käytetä, varsia tulee paljon, mutta ne ovat ohuita ja honteloita ja kukat jäävät pieniksi. Näin kukinta aaltoilee. Joriineista tulee kasvattajan silmissä yksilöitä, joiden seurassa elämä ei todellakaan ole yksitoikkoista! 📌